

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده‌ی روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته تحصیلی

آموزش و پرورش تطبیقی و بین الملل

موضوع

بررسی تحلیلی و تطبیقی دیدگاه اسلام و یونسکو در زمینه آموزش فرهنگ صلح در محتوای

کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی

استاد راهنما

جناب آقای دکتر حسن ملکی

استاد مشاور

جناب آقای دکتر سعید بهشتی

استاد داور

جناب آقای دکتر احمد آقازاده

پژوهشگر

فهیمة کهن

مهر: ۸۷

تقدیر و تشکر

بنام یگانه هستی بخش که قلم را قداست و انسان را کرامت بخشید. سپاس بیکران او را که راهیان طریقت را به یاریمان گماشت تا توفیق یابیم خوشه چین معرفت و قطره نوش دریای بیکران علم باشیم. هر چند زبان را یارای گفتار و قلم را یارای نوشتار در عرصه سپاس از مقام استاد نیست، لیکن بر خود می دانم از صمیم قلب مراتب تقدیر و تشکر خود را از استاد فرهیخته جناب آقای دکتر حسن ملکی که عهده دار مسئولیت راهنمایی بنده در پژوهش حاضر بودند و با درایت عالمانه و هدایت مدبرانه خویش پژوهش حاضر را به سرانجام مطلوب رساندند، ابراز دارم.

همچنین بر خود لازم می دانم از استاد محترم جناب آقای دکتر سعید بهشتی که در مقام استاد مشاور ارشادات ارزنده ای را در راستای غنای هر چه بیشتر پژوهش حاضر مبذول داشتند، نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشم. و مراتب قدردانی و تشکر خود را از زحمات بی پایان استاد محترم داور جناب آقای دکتر احمد آقا زاده که سالها افتخار شاگردی ایشان را داشتم اعلام می دارم. در پایان بر خود می دانم از زحمات اعضای خانواده ام که در طول دوران تحصیل همواره مشوق من بوده و مرا مورد لطف و حمایتی بی دریغشان قرار داده اند و دوستان عزیزم که با راهنمایی های خود سختی کار را بر من هموار نمودند، صادقانه و با تمام وجود سپاس گذاری نمایم.

نمی خواهم چنان بی نیاز باشم

که تصور کنم

خود به تنهایی می توانم راه پیش ببرم

یا چنان آزاد

که نیازی نداشته باشم

زندگی را با دیگری تقسیم کنم

و نمی خواهم چنان بر خود مسلط باشم

که نگوییم خواهان شمایم

دوستت دارم مادر عزیزم

تقدیم به مادر مهربانم که محبت و زندگی کردن را از او آموختم

چکیده تحقیق:

این تحقیق از نوع کاربردی است، که به بررسی تحلیلی، تطبیقی دیدگاه اسلام و یونسکو در زمینه آموزش فرهنگ صلح در کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی می پردازد. روش مورد استفاده، روش بردی است. این تحقیق به دنبال فراهم آوردن نتایج عملی و قابل استفاده است.

طبق یافته های تحقیق در مولفه های صلح از بعد اسلامی در کتب تعلیمات اجتماعی:

از مهمترین راههای رسیدن به صلح و آرامش درونی، ارتباط و پیوندی است که انسان با پروردگار خویش برقرار می کند. توجه مولفین و برنامه ریزان کتابهای درسی به شکوفایی و تقویت حس خدا جویی و خدا پرستی حائز اهمیت می باشد.

آنچه باعث صلح و دوستی در خانواده می شود، علاوه بر رعایت احترام و ادب، تقسیم کارها و مسئولیتهاست که مورد تاکید و تایید اسلام است.

تاکید بر برابری و برادری انسانها، همکاری و مشارکت از مصادیقی است که در صلح اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. اما بالاترین فراوانی در بحث صلح اجتماعی، برقراری صلح و آرامش در زمین از طریق جهاد در راه خدا می باشد که یکی از اهداف عالی زندگی است.

در بخش صلح جهانی، اصل وحدت انسانها بالاخص اعتقاد به امت واحد بین مومنین از مواردی است که در این بخش به صورت گسترده ای عنوان شده است. به نظر می رسد در کتابهای درسی ایران وحدت در میان مسلمانان و امت اسلامی بیشتر از وحدت بین المللی مطرح است.

طبق یافته های تحقیق در مولفه های صلح از دیدگاه یونسکو در کتب تعلیمات اجتماعی:

توجه به مهارتهایی همچون خود انضباطی و احترام به عزت انسانی از مصادیقی است که در صلح درونی بیشتر به آن پرداخته شده است.

رعایت مساوات، عدالت و درک همه جانبه، همکاری و احترام میان افراد و جوامع بیشترین فراوانی را در صلح اجتماعی دارد.

در صلح جهانی بیشتر به آگاهی از مباحث و مسائل جهانی و حل مسائل از طریق مسالمت آمیز توجه دارد.

از دیگر نتایج تحقیق، تفاوتها و تشابهاتی است که در دو دیدگاه مشاهده می شود. در بخش صلح درون و جوه تشابهی بین دو دیدگاه نیست و تفاوت آنها در نقطه رسیدن به آرامش است. در دیدگاه اسلامی آرامش درونی از راه خدا پرستی و ارتباط با معبود بدست می آید در صورتی که یونسکو مهارتهای درونی را، راه رسیدن به صلح و آرامش می داند.

از نظر دو دیدگاه آنچه با عث امنیت روحی و روانی در خانه می شود، حفظ احترام و درک متقابل بین اعضای خانواده می باشد. با این تفاوت که اسلام تاکید بیشتری برای تشکیل خانواده و تقسیم مسئولیت کارها در خانه دارد.

در بخش صلح اجتماعی تاکید بر برابری میان انسانها، توجه به آزادی افکار، عقاید و مذهب، وابستگی افراد جامعه نسبت بهم، ایستادگی در برابر ناحق و مذاکره در مقابل مبارزه، از وجوه تشابه دو دیدگاه است. توجه بیشتر اسلام به رعایت آداب اجتماعی، ضمانت اجرایی قوانین وضع شده در جامعه و تاکید یونسکو در محافظت از فرهنگها از وجوه تفاوت اسلام و یونسکو می باشد.

وحدت و همبستگی میان انسانها در بخش صلح جهانی از مباحث مشترک دو دیدگاه است.

اعتقاد به ظهور منجی آخر الزمان، جهاد در راه خدا به منظور تامین عدالت اجتماعی و تحقق صلح جهانی و وفاء به عهد از مصادیق مطرح شده در دیدگاه اسلام در صلح جهانی می باشد.

و قدر شناسی از میراث فرهنگ جهانی از مولفه هایی است که یونسکو مستقیماً به آن اشاره کرده است.

کلید واژه ها: بررسی تطبیقی، یونسکو، آموزش، صلح، فرهنگ صلح، محتوا، کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی، دوره ابتدایی

فهرست مطالب

عنوان.....صفحه

فصل اول: کلیات تحقیق

مقدمه.....	۲
بیان مساله.....	۶
اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۹
اهداف تحقیق.....	۱۱
هدف کلی.....	۱۱
اهداف ویژه.....	۱۲
سوالهای تحقیق.....	۱۲
سوال اصلی.....	۱۲
سوالهای جزئی.....	۱۲
تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی تحقیق.....	۱۳

فصل دوم: مبانی و پیشینه تحقیق

بخش اول: نظریات و مباحث مرتبط با صلح

مقدمه.....	۱۷
تعریف و تعیین چارچوب برای صلح.....	۱۷
تار و پود صلح.....	۱۹
فرایند مشارکتی فرهنگ صلح.....	۲۰
اهمیت و مفهوم فرهنگ صلح.....	۲۰

۲۱	..... نقش آموزش و پرورش در اشاعه فرهنگ صلح.....
۲۴	..... منابع و مواد آموزشی در زمینه آموزش صلح.....
۲۵	..... معلمین و آموزش صلح.....
۲۶	..... مفهوم صلح از دیدگاه متفکران.....
۲۶	..... افلاطون.....
۲۷	..... کانت.....
۲۸	..... گالتونگ.....

بخش دوم: اصول و مبانی فرهنگ صلح از دیدگاه یونسکو

۳۲	..... تاریخچه شکل گیری یونسکو.....
۳۲	..... اساسنامه یونسکو.....
۳۴	..... اهداف و وظایف.....
۳۴	..... زمینه های اصلی و مروجان فرهنگ صلح.....
۳۵	..... یونسکو و فرهنگ صلح.....
۳۷	..... اقدامات یونسکو در زمینه فرهنگ صلح در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی.....
۳۷	..... اقدامات یونسکو در سطح بین المللی.....
۳۸	..... برخی از اقدامات یونسکو در سطوح ملی و منطقه ای.....
۳۸	..... اعلامیه ها و توصیه های یونسکو و مجامع بین المللی در رابطه با صلح.....
۳۸	..... پنجاه و سومین جلسه مجمع عمومی دستور کار شماره ۳۱ (اعلامیه فرهنگ صلح).....
۴۰	..... بیانیه ۲۰۰۰ برای فرهنگ صلح و عدم خشونت.....
۴۱	..... اعلامیه اصول دگر پذیری.....

بخش سوم: اصول و مبانی فرهنگ صلح از دیدگاه اسلام

۴۴	..... واژه صلح در فرهنگ سیاسی اسلام.....
۴۵	..... ماهیت صلح از دیدگاه اسلام.....
۴۸	..... اهداف صلح.....
۵۰	..... نظریه اصالت صلح.....
۵۱	..... منابع صلح گرایی در اسلام.....

آیات مربوط به صلح و سلم در قرآن مجید.....	۵۱
نتایجی که از آیات صلح بدست می آید.....	۵۳
منابع حدیثی صلح گرایی در اسلام.....	۵۴
فرازهایی از روحیه صلح دوستی رسول اکرم (ص).....	۵۴
صلح طلبی از دیدگاه امام علی (ع).....	۵۷
جایگاه صلح از نظر اسلام.....	۶۰
آرامش درون و وجدان.....	۶۱
صلح و آرامش در خانه.....	۶۵
صلح و آرامش در جامعه.....	۶۷
صلح جهانی.....	۷۵

بخش چهارم: پیشینه تحقیق

پژوهشهای انجام شده در داخل کشور.....	۸۱
پژوهشهای انجام شده در خارج از کشور.....	۸۹

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

مقدمه.....	۹۴
نوع تحقیق.....	۹۴
روش تحقیق.....	۹۴
نحوه تحلیل محتوا.....	۹۴
شیوه جمع آوری اطلاعات و داده ها.....	۹۵
جامعه آماری و حجم نمونه.....	۹۵
روش تجزیه و تحلیل داده ها.....	۹۵

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

مقدمه.....	۹۸
بررسی سوال اول تحقیق.....	۹۸
بررسی سوال دوم تحقیق.....	۱۰۱
بررسی و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی ایران.....	۱۰۶
معرفی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۰۶
معرفی کتب تعلیمات اجتماعی ایران.....	۱۰۸
بررسی و تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی.....	۱۰۹
بررسی سوال سوم و چهارم تحقیق.....	۱۰۹
بررسی سوال سوم و چهارم تحقیق بر اساس روش بردی در قالب جدول همجواری.....	۱۳۰
جدول شماره ۴-۱ بررسی و تحلیل مولفه های فرهنگ صلح در کتابهای تعلیمات اجتماعی از دیدگاه اسلام و یونسکو.....	۱۳۰

فصل پنجم: نتایج و پیشنهادهای تحقیق

مقدمه.....	۱۴۰
بررسی سوال پنجم و ششم تحقیق.....	۱۴۰
جدول شماره ۵-۱ مقایسه کمی مولفه های فرهنگ صلح در کتابهای تعلیمات اجتماعی از دیدگاه اسلام و یونسکو.....	۱۴۰
جدول شماره ۵-۲ مقایسه کیفی مولفه های فرهنگ صلح در کتابهای تعلیمات اجتماعی از دیدگاه اسلام و یونسکو.....	۱۴۱
نتایج کلی تحقیق.....	۱۴۴
محدودیتها و موانع تحقیق.....	۱۴۶

۱۴۶	بررسی سوال هفتم تحقیق.....
۱۴۶	پیشنهادات تحقیق.....
۱۴۶	پیشنهاداتی به مولفین کتب درسی.....
۱۵۱	پیشنهاداتی مبتنی بر یافته های تحقیق.....
۱۵۱	پیشنهاداتی جهت تحقیقات آینده.....
	فهرست منابع
۱۵۳	منابع فارسی.....
۱۵۷	منابع انگلیسی.....

فهرست جداول

صفحه.....	عنوان.....
۱۳۰	جدول شماره ۴-۱ بررسی و تحلیل مولفه های فرهنگ صلح در کتابهای تعلیمات اجتماعی از دیدگاه اسلام و یونسکو.....
۱۴۰	جدول شماره ۵-۱ مقایسه کمی مولفه های فرهنگ صلح در کتابهای تعلیمات اجتماعی از دیدگاه اسلام و یونسکو.....
۱۴۱	جدول شماره ۵-۲ مقایسه کیفی مولفه های فرهنگ صلح در کتابهای تعلیمات اجتماعی از دیدگاه اسلام و یونسکو.....

فصل اول

کلیات تحقیق

امروزه تعامل با سایر کشورها و استفاده از تجربیات و اطلاعات جوامع دیگر، نقش مهمی در برنامه ریزی برای رشد و توسعه یک کشور ایفا می نماید. برنامه ریزی آینده برای هر بخشی از جامعه نیازمند اطلاعات پژوهشها و تجربیاتی است که صرفاً با تاکید بر داده های داخلی نمی توان آنرا بدست آورد بلکه باید جهت دستیابی به آنها به گسترش همکاریهای علمی و فرهنگی بین المللی نیز پرداخت. پس از جنگ جهانی دوم به تدریج نقش مطالعات تطبیقی در زمینه آموزش و پرورش بمنظور گسترش همکاری های فرهنگی بین کشورهای مختلف جهان و برقراری تفاهم بین المللی و صلح عمومی به نحوی بارز مشخص شد، و به عنوان عمده ترین فعالیت های پژوهشی سازمانهای بین المللی درآمد. زیرا این باور وجود داشت که اینگونه مطالعات در ایجاد پل های ارتباط بین دول جهان موثر می باشد. و در از بین بردن تفرقه ها و سوء تفاهم ها در مقیاس جهانی وشکل گرفتن جامعه بین المللی که از درک و تفاهم بیشتری برخوردار شود نقش اساسی را ایفا می نماید. (آقازاده، ۱۳۸۲)

آموزش فهم برای انسانها اساسی شده است و به عنوان غایت های آموزش و پرورش است. آموزش تفاهم، آموزش هنر زندگی کردن است، آموزش انسانها در جهت اینکه بی طرفانه و غیرمغرضانه بفهمند بدون اینکه انتظار پاسخ متقابل داشته باشند. فهم نه می بخشد نه متهم می کند، فهم از ما می خواهد که از محکوم کردن بی چون و چرا بپرهیزیم آیا ما خود هیچ وقت جنبه های منفی و خطا نداشته ایم؟ اگر، بلد باشیم پیش از محکوم کردن بفهمیم در مسیر انسانی کردن روابط انسانی قرار خواهیم گرفت. (مورگان^۱، ترجمه یمینی دوزی سرخابی، ۱۳۸۳)

بحث صلح از قدیمی ترین آرمانهای مقدس بشری است و بدلیل اینکه بیش از هر ارزش دیگر در معرض تهدید و مخاطره بوده است همواره انسان ها چه از نظر تئوری و چه به لحاظ راه حلهای عملی در تلاش چاره جویی برای رسیدن به آن بوده اند. قدمت این نیاز به اندازه زمانی است که اولین گروههای اجتماعی آدمیان در روی زمین پدیدار شدند. جنگ و تهدید صلح نیز از زمانهای دور آدمی را در چنگال خویش گرفتار ساخته و آرامش واقعی را از او سلب کرده است. از دوران کهن تا کنون تاریخ زندگی انسانها زمانی را به خاطر نمی آورد که صلح بر جهان حاکم بوده باشد. تاریخ جهان نشان میدهد که عهد نامه ها و قراردادهای دو یا چند جانبه ای بین دولتها است که خود نمایانگر گوشه ای از فعالیتهای بشری در راه برقراری صلح و همزیستی است. در حقیقت تلاش برای صلح همیشه بر موازات کوشش برای تجاوز و جنگ افروزی در بین ملتها ادامه داشته است. و هم اکنون جنگ را به عنوان وسیله ای برای رسیدن به هدفها بصورت همه جانبه مطرح می کنند و از تمامی امکانات بالقوه و بالفعل علم و تکنولوژی بهره گیری می نمایند. تمدن و جلوه هایش در جای جای عرصه های حیات بشری نفوذ ورسوخ کرده است. جامعه بشری بیش از پیش از صلح و امنیت کنار افتاده است بگونه ای که جلوه های تمدن گویی به

---

^۱ Morgan

طور جدی حیات بشری را تهدید می کند بطوری که پا را از این فراتر نهاده طبیعت را دستخوش بیرحمی های خویش قرار می دهد. انسان امروز باید بگونه ای تربیت شود که جلوه های زیبای معنوی صلح و انسان دوستی را به او نمایاند و او را از اسارت ماشینیسیم خلاص نمود. صلح به عنوان ارزشی مطلق بر این باور میتواند استوار باشد که روابط بین احاد افراد بشر رابطه میان افرادی برابر است. در کنار آن پژوهشهای ریشه ای در زمینه صلح نیز عرصه وسیعی از فعالیتهای بین الملل را به خود اختصاص داده است. (چمن ماه، ۱۳۷۸)

جنگ و صلح از رخدادهای عالم طبیعی است و گرنه در دنیای ماوراء طبیعی غیر از صلح چیزی راه ندارد. در قلمرو طبیعت نیز جنگ نسبی است نه مطلق یعنی موجودی در محدوده طبیعی یافت نمی شود که با همه موجودهای دیگر در تمام احوال درستیز باشد. (آیت الله جوادی آملی، ۱۳۷۵)

اندیشه صلح و آشتی میان آدمیان در سطح تمام بشریت، مظهری از اندیشه صلح حاکم بر ارکان هستی می باشد که نظریه اساسی و اصولی اسلام است. هستی با تمام نمودهای آن بر پایه همسازی همه عناصر و ترکیبها و پدیده هایش استوار است بطوریکه سرشت ذاتی عامی که خداوند در آنها به ودیعه نهاده آنها را به سوی اصل تکامل و همکاری پیش می برد. تکامل در طبیعت که تطور می یابد و رشد می کند و پیوسته تجدید می شود حالت صلح و حاکم بر تمام عناصر و هستی منعکس می نماید و این نمونه ای برای کل جامعه بشری و بخصوص امت اسلامی است. آیات کریمه ای که نظریه اسلامی صلح هستی و ضرورت بازتاب آن در جامعه بشری را از راستای اعتقاد به آئین الهی اسلام اشکار می سازند، بی شمارند؛ از جمله آیات (میزان) قابل ذکر است:

الرحمن ۷-۹ و السماء رفعها و وضع المیزان الا تطغوا فی المیزان و اقیموا الوزن با لقسط ولا تخسروا المیزان

و آسمان را بر افراشت و میزان را وضع فرمود. بهوش باشید که در برابر میزان سرکشی نکنید، هر چه را در ترازوی انصاف و اعتدال بسنجید و در میزان دغلكاری نکنید. (شمس الدین، ۱۳۶۶)

قابل انکار نیست که مقتضای فطرت و طبیعت انسان در مناسبات و روابطی که در میادین مختلف زندگی اجتماعی و سیاسی با هموعان خود پیدا میکند با قطع نظر از علل و عوامل خارجی حالت همزیستی و صلح می باشد و این حالت فطری و طبیعی با سجایای نیک و خصائص عالیه و ملکات اکتسابی و پسندیده انسانی نیز پیوندی بس عمیق و غیر قابل تفکیک دارد و اصولا باید آن را از مظاهر معنوی حیات و وحدت روحی انسانها به شمار آورد. (اعتصام، ۱۳۷۵)

دیدگاه اصولی و اساسی اسلام درباره روابط انسانها در زندگی اجتماعی بر پایه صلح و همکاری نیکو کارانه و پرهیز کارانه در محدوده امت و در سطح وسیعتر جامعه بشری استوار است.

حجرات ۱۳ یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرکم عند الله اتقاکم، ان الله علیم خبیر

ای آدمیان ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و بر دسته‌ها و طوایف گوناگون قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ گرمی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست؛ خداوند دانا و آگاه است.

خدا یتعالی در این آیه تمام نوع بشر را مخاطب قرار داده و میگوید: سمت‌گیری انسانها با وجود این دگرگونیها باید به سوی رشد و شکوفایی مناسبات صلح‌آمیز میان گروههای گوناگون باشد و به کامل‌ترین صورت درآید، بدین معنی که تنوعی که همواره دارای نیروی پیوند‌فزاینده‌ای است نباید به تضادی بینجامد که گروههای انسانی را از حالت صلح دور کند.

مضمون قانونی این آیه کریمه که تعیین‌کننده اصل روابط انسانی در درون یک جامعه یا در سطح بین‌المللی است، یکی از مضامین ابدی قانونگذاری اسلامی است و بر تمام جامعه اسلامی حاکم است. (شمس‌الدین، ۱۳۶۶)

سازمان ملل، از سازمانهای جامع است که هدفهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دارد. ماده ۱ بند ۱ از منشور سازمان ملل، هدف اولیه سازمان ملل را (حفظ صلح و امنیت بین‌المللی) معرفی کرده است. (کریمی‌نیا، ۱۳۸۳)

علاوه بر آن، از اوایل قرن بیستم سازمانهایی بوجود آمده است که در برقراری ارتباط و همکاری میان ملل عالم نقش غیر قابل‌انکاری ایفا می‌کنند.

سازمان^۱ آموزشی^۲ علمی^۳ و فرهنگی^۴ ملل^۵ متحد^۶، یعنی یونسکو یکی از موسسه‌های تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد است که در شانزدهم نوامبر سال ۱۹۴۵ تاسیس شده است. این سازمان همانگونه که از عنوانش پیدا است مرکزی برای همکاری میان ملت‌ها و دولتها در حوزه‌های آموزشی، علمی و فرهنگی به شمار می‌رود و تلاش می‌کند که دامنه همکاریهای علمی، آموزشی و فرهنگی میان ملل را گسترش دهد. (واحدی، ۱۳۸۶)

هدف عمده این سازمان، گسترش علم آموزش در جهان است. اما یونسکو فعالیت خود را به آموزش و پرورش با انتشار یافته‌های جدید علمی، محدود نساخته است. زیرا از نظر یونسکو آموزش و پرورش، علوم طبیعی و اجتماعی و فرهنگ ارتباطات، ابزارهایی برای رسیدن به هدفی والاترند که همان (پرورش صلح در اذهان آدمیان) است. در حال حاضر یونسکو می‌کوشد با ایجاد بستری مناسب، همکاری و تعامل بین کشورها را در زمینه‌های

---

^۱ Organization

^۲ Educational

^۳ Scientific

^۴ Cultural

^۵ Nations

^۶ United

آموزش و پرورش، علوم، فرهنگ و ارتباطات گسترش داده و از این راه برقراری و گسترش صلح در جهان و ایجاد درستی تفاهم بین ملتها کمک کند. هدف اصلی یونسکو آنچنان که در اساسنامه سازمان بدان اشاره شد، کمک به برقراری صلح و امنیت در جهان از راه گسترش همکاریهای آموزشی و فرهنگی بین ملتهاست. یونسکو بر آن است تا احترام جهانیان را نسبت به عدالت، حاکمیت قانون، حقوق بشر و آزادیهای اساسی برای مردمان جهان - صرف نظر از جنس، نژاد، زبان یا دین آنان - برانگیزد. (دفتر همکاریهای علمی بین المللی، ۱۳۸۶)

در دوران جدید، صلح از موضوعاتی است که مورد توجه اندیشمندان علوم اجتماعی قرار گرفته، به خصوص با وقوع جنگ جهانی اول روانشناسان و جامعه شناسان به اظهار نظر در این زمینه پرداخته اند. پژوهشهای آنان معطوف به این مسئله بود که دولت ها را به صلح ترغیب کنند و در افراد انسانی اعتقاد به علم، دموکراسی و انسانگرایی را به وجود آورند. بر این اساس صلح موضوعی است که مورد توجه متفکران قرار گرفته و برقراری آن از دغدغه های آنان می باشد. در اینجا به چندین مورد اشاره می کنیم:

- افلاطون صلح را هماهنگی کامل مثل^۱ می دانست، تربیت، حلقه اتصال و دیالکتیک فرارونده ای است که سیاست را با دولت، شهر^۲ و مدینه فاضله و روان انسان پیوند می دهد و صلح را نیز فراهم می آورد. یوهان ولفگانگ گوته^۳ معتقد بود که با تربیت ادبی و تحصیل ادبیات تلفیقی میتوان بر انواع افکار و عقاید محلی و غرور های ملی غلبه کرد.

- اما نوئل کانت جنگ را بزرگ ترین شهر آزار دهنده مراجع بشری و سرچشمه همه تباهیهای اخلاقی می دانست، اما برای او جنگ شری نبود که درمانی کامل و بی درنگ داشته باشد.

- کانت معتقد بود که هر شهر وندی باید در برابر تجاوز خارجی از کشور خود دفاع کند اگر چه این دفاع هیچ کمکی به برقراری عدالت نمی نماید جنگ توهین به خواسته عقل است. کانت انسان را از سوئی حیوان و ذاتا خودپرست و از سوی دیگر عقلانی و قانون طلب میداند، توانایی عقل انسان را گرچه محدود نمیداند اما توانایی نوعی او را محدود می بیند.

- جان دیوئی معتقد بود که تربیت قویترین غرایز، از قبیل غریزه جنسی و جنگ جویی را به طور قابل ملاحظه ای تحت اختیار درآورده است و دلیلی وجود ندارد که نتوان آنها را اصلاح کرد.

جمعی نیز همچون راسیکین، دیوید ثورو، رابرت ادون، رایفهایزن، تولستوی و رومن رولان ستایشگر صلح بودند و به پیروزی راه و رسم صلح گرایانه امید می ورزیدند. اگرستانسیا لیست ها هم جنگ را محکوم می کردند. (شاتو،

^۱ Eidos

^۲ City state

^۳ Johon wolfgang goethe

بیان مساله:

مسئله جنگ و صلح یکی از مسائلی است که با عمر انسان برابری می کند و چنانچه در ضرب المثلی آمده این مسئله مانند دنیای ما کهنه است. با این فرق که بسیاری از مسائل کهنه دنیای ما امروز دیگر مورد گفتگو و بحث و بررسی نیست، ولی این مسئله هیچوقت از مسئله روز بودن خارج نشده و همیشه مورد توجه ملتها و دولتها بوده است. (سید قطب، ۱۳۹۵، ترجمه خسروشاهی، قربانی، ۱۳۶۰)

موضوع صلح و زندگی مسالمت آمیز، از مسائل عمیق و ریشه دار اسلام است و تمام نظام ها و قوانین و دستورات اسلامی روی آن پی ریزی شده است، بدون اغراق می توان گفت: صلح و صفا روح اسلام است زیرا واژه اسلام از ماده سلم گرفته شده و بدین جهت متضمن معنای سلامتی و آرامش است. اسلام پیروان خود را به یک زندگی مسالمت آمیز دعوت می کند و از تبعیت گمراهان و گمراه کنندگان برحذر می دارد. پس اسلام طرفدار صلح و سازش است، طرفدار این است که حتی المقدور باید کارها بمسالمت برگزار شود. اسلام جنگ را فقط در موارد استثنایی لازم و جایز دانسته است. این همان روحی است که به اسلام اجازه می دهد که صلح عمومی را روی زمین برقرار سازد و تمام ملتها و دینها را باهم ببیوندد و هر قسمت از تاریخ اسلام این روح بزرگواری را مجسم می سازد. (الهامی، ۱۳۸۶)

ایجاد امنیت جهانی هدف مهم رسالت اسلام است. اسلام این افتخار را داشته که در روزگاران پیشین در بحران توحش و جهالت بشر در جامعه ای دور از مدنیت و انسانیت دنیایی سعادت مند دور از اضطراب و سرگردانی بسازد. و امروز متعهد است برای بشر آرامش و امنیت بدست آورد و دوام پایدارش را تا قیام روز و افسین سرپرستی و ضمانت نماید. (السمان، ترجمه قائمی، ۱۳۵۷)

بنابراین می توان گفت که در تئوری قانون گذاری اسلام، جنگ بذاته هدف نهایی نبوده است بلکه برای تاسیس و تامین صلح وسیله نهایی شناخته شده است. برنامه اصلی اسلام عبارتست از استقرار بساط صلح و سلم و لا غیر. (خدوری، ترجمه سعیدی، ۱۳۳۵)

امروز مانند سابق توسعه و صلح دو چالش جهانی هستند. آنها بهم پیوند خورده اند، زیرا صلح پایدار تا زمانی که گرسنگی و فقر، استثمار و ظلم در درون کشورها و در روابط آنها وجود دارد، ممکن نیست و این در حالی است که هزینه های تسلیحاتی منابع فراوانی را بخود اختصاص میدهد. (کوی ۱۹۹۱، ترجمه یمنی دوزی سرخابی، ۱۳۷۸)

هزینه های نظامی در کشورهای توسعه یافته، با هزینه های عمومی در زمینه آموزش یا بهداشت برابر است. در کشورهای در حال توسعه این هزینه معادل با سه برابر هزینه های بهداشتی و یک سوم بیش از هزینه های

آموزشی است. حد متوسط هزینه نظامی جهان برای هر سرباز بیست هزار دلار است در حالی که هزینه متوسط آموزشی همگانی برای هر کودکی که به سن مدرسه رفتن است ۳۸۰ دلار است. (پیام یونسکو، ۱۳۷۹)

از طرفی سازمان ملل سالهای ۲۰۰۰-۲۰۱۰ را دهه فرهنگ صلح اعلام کرده است. طبق اظهار نظر مدیر کل سازمان یونسکو شکیبایی برای درک در رسیدن به حقوق بشر و تامین صلح جهانی امری ضروری است و در واقع شکیبایی در مقابل دیگران این حق را عطا میکند که در سایه آن بتوانند شخصیت و هویت خود را محترم بشمارند. شکیبایی به معنی بردباری و تحمل است. یعنی توانایی و استعداد قبول نظریاتی که با نظریات فرد متفاوت است. صلح مستلزم وجود نظامی از ارزشهاست که در سراسر جهان به رسمیت شناخته شود چنین امری شرایط را به سمت سکون و آرامش سوق خواهد داد. (ارپردون، ۱۳۷۸)

از دهه نود آموزش صلح، بخشی از برنامه های تحصیلی در ایالت متحده آمریکا، ژاپن، اروپای شرقی، مرکزی و غربی و تا حدی کشورهای در حال توسعه بوده است. طبیعتاً شیوه هایی که در مناطق مختلف جهان بکار گرفته میشود بطور قابل ملاحظه ای متفاوت می باشد. در بیشتر کشورهای در حال توسعه آموزش صلح تلاشی در جهت رشد اقتصاد، اجتماع و ملیت است. در ایالت متحده آمریکا و اروپای غربی آموزش صلح به مردم یاد میدهد که چشمی بینا نسبت به جامعه شان و نقش آن در امور بین الملل داشته باشند. آموزش صلح اگر چه ممکن است هدفها و نامهای متفاوت به خود بگیرد اما همگی در چند نکته قابل تاکید اشتراک دارند، همگی آنها شامل آموزش برای فهم بین المللی، آموزش برای بقاء، آموزش جهانی، آموزش برای شهروند جهانی شدن و جهانی شدن میشوند و کشورها باید به اصلاح سامانه آموزشی خود در جهت رفع نیازهای مربوط به قرن ۲۱ بپردازند. آموزش صلح معمولاً به عنوان بخشی از اجتماعی شدن سیاسی تلقی می شود.

در دهه ۶۰ هدف آموزش صلح توسعه زمینه مفاهیم متقابل مردم جهان بود. دیدگاههای ابتدایی تر مبتنی بر این فرض بود که وجود انسان در اصل واجد ماهیتی صلح پذیر است و این ماهیت تنها بواسطه خشونت تهدید می شود.

در اوایل دهه ۷۰ پژوهش صلح نشان میداد که صلح تنها بواسطه تغییر آگاهی انسان بوجود نمی آید، بلکه تجاوز و خشونت ریشه در ساختار اجتماعی دارند که تنها با خواست مردم برای تحقق صلح مغلوب نمیشود بلکه نقش سیاستهای هماهنگ امری ضروری است و مسئله صلح به امکان تغییر موثر ساختهای اجتماعی مربوط می شود.

آموزش صلح در دهه ۹۰ نیز بر عدالت اجتماعی تکیه می کند که خصلت اجتماعی صلح را روشن می سازد. بر طبق معیار کلیدی گالتونگ صلح نباید به عنوان فقدان جنگ و خشونت مستقیم (صلح منفی) در نظر گرفته شود. هدف آموزش صلح ایجاد شرایطی است که تحت آن افراد وجوامع کمترین میزان ممکن خشونت ساختی را متحمل و از بیشترین درجه عدالت اجتماعی برخوردار شوند. صلح مثبت بر اساس معنی مثبت آموزش صلح

توجه خود را تنها بر روی جنگ یا خشونت مستقیم بین ملت‌ها متمرکز نمی‌کند. بلکه شرایط درون اجتماعی را که موجب خشونت می‌شوند (عناصر تربیتی خانواده و مدارس) را مورد توجه قرار می‌دهد. (ذکاوتی، ۱۳۷۸)

حداقل نتیجه آموزش صلح آن است که سطوحی از نگرانی را بر می‌انگیزد و منجر به رفع پیش‌دوری‌ها و خشونت توسط افراد می‌شود. آموزش صلح باید مردم را تشویق کند تا الگوهای زندگی‌شان را مورد بررسی نقدانه قرار دهند و این فرصت را در اختیار شان قرار دهند تا خویشتن را در مواجهه با موضوعات مربوط به صلح مورد بازنگری قرار دهند. برای رسیدن به یک یادگیری صلح مدار، لازم است بر بی‌حسی و درماندگی غلبه کرد و ترویج نگرشی است که برمبنای آن هر شخصی خود را در تجربه با مشکلات جهانی ببیند. آموزش صلح قادر به ایجاد تغییرات پایدار در اندیشه و نگرش افراد و گروه‌هاست. آنها تشویق می‌شوند که برای خودشان انواع مختلف تعارض را حل نمایند، آموزش صلح تفاهم گسترده جهانی است. آموزش بین‌المللی با ترکیب آموزش، تربیت، دانش و عمل باید به توسعه عقلانی و عاطفی افراد کمک کند. همچنین باید احساس مسولیت اجتماعی و همبستگی با گروه‌هایی که دارای امتیازات کمتری هستند را پرورش دهد و باید افراد را به رعایت اصول معطوف به برابری در برخوردهای روزانه رهنمون شود. همچنین باید به پرورش خصوصیات و استعدادها و تواناییها کمک کند که فرد را قادر می‌سازد تا فهم منتقدانه از مشکلات در سطح ملی و بین‌المللی و نیز بر کار گروهی را پیدا کند و در افراد توانایی پذیرش و مشارکت در بحث آنها و ایجاد قدرت قضاوت بر اساس منطقی وقایع را ایجاد کند. آموزش صلح در بسیاری از موسسات اجتماعی قابل اجرا است. آموزش صلح از خانواده شروع می‌شود جایی که والدین می‌توانند الگوی این نوع یادگیری برای فرزندان نشان باشند و تا جایی که موضوعی برای بحث در مدارس و دانشگاه‌ها باشد. (واحدی، ۱۳۸۶)

یونسکو بر آموزش و پرورش برای درک، همکاری و صلح بین‌المللی و آموزش مربوط به حقوق بشر (اعم از زن و مرد) و آزادی‌های اساسی تاکید دارد. این حقوق از ارضاع نیازهای اساسی که سیاست دولتها به جای اندیشه سود یا قدرت باید به دنبال تحقق آن باشد جدا نیست. در کنار حقوق زن و مرد حقوق خلق‌ها مطرح است. تعیین سرنوشت بدست خود، استقلال، صلح، توسعه، آنها نیز با هم پیوند دارند زیرا چگونه فرد می‌تواند "آزاد" باشد در حالیکه مردم او تحت سلطه بوده یا از گرسنگی می‌میرند؟ (کوی، ۱۹۹۱، ترجمه یمنی دوزی سرخابی، ۱۳۷۸)

چنین مفروض است که هدف از مدرسه رفتن، بالا رفتن آرامش و رفاه بشری است. رفاه بشری اگر ناظر به ارزشهای اصلی نظیر بقاء، تندرستی، شادی و دوستی، کمک به دیگران (تا حد مجاز) آگاهی و آزادی باشد به معنای آموزش فرهنگ صلح است که به عنوان وظیفه تربیتی مدرسه محسوب می‌شود.

از آنجا که اسلام دین صلح و دوستی است و شعار اسلام صلح است و قرآن کریم اولین طراح صلح جهانی میباشد و یونسکونیز در زمینه آموزش فرهنگ صلح، صدور توصیه نامه‌های صلح و اعطای جوایز در زمینه آموزش صلح

و.... اقدامات بسیار زیادی انجام داده است. این سوال مطرح میشود که در محتوای کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی چگونه به این مهم پرداخته شده است.

ضرورت و اهمیت تحقیق:

صلح نظریه ای است که طراح آن اسلام بوده در آن هنگامی که خصومت ها و جنگ های بیشماری در بین مردم رواج داشته. هدف تمام انبیاء مخصوصا خاتم پیغمبران حضرت محمد (ص) وائمه معصومین علیهم السلام مخصوصا علی ابن ابی طالب (ع) همین بوده که صلح را جایگزین جنگ ها و بی عدالتی ها کنند. آنها اولین کسانی بودند که گفتگوی صلح آمیز را در میان مردم رواج دادند و ریشه آن را محکم کردند تا انسانها را به حقوق حقه خود واقف کنند. حکومت اسلامی که رسول خدا (ص) به وجود آورد برای تمام اقلیت های مذهبی آزادی بیان و عقیده و زندگی در صلح و آرامش بوجود آورد که تاکنون نیز در ممالک اسلامی تمام اقلیت های مذهبی در آسایش و رفاه هستند. آیات زیادی در قرآن وارد شده که روی کلمه صلح تاکید کرده. اگر بخواهیم نظر قرآن را درباره صلح بدانیم به آیات زیادی برمیخوریم که با شفافیت تمام صلح را شرح داده است. چه صلح فردی، چه اجتماعی و حتی صلح بین المللی.

قرآن اهمیت زیادی به صلح داده است زیرا بیش از ۱۴۰ آیه راجع به صلح نازل شده است. و این اهمیت صلح در تمام موارد زندگی فردی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را مشخص می کند. صلح و اسلام هر دو ملازم همدیگرند. همانطور که تاریخ شهادت داده صلح مانند نردبانی بر ای وارد شدن مردم به دین اسلام بوده است. برای همین است که اسلام با صلح و صلح با اسلام شناخته شد. در جاهلیت زندگی مردم قومی و قبیله ای بود به طوری که قوی حق ضعیف را می خورد. و کسی محترم بود که زور و ظلمش زیاد بود سفاک و خون خوار بود. اسلام آمد و تمام قوانین جاهلیت را دگرگون کرد. و تقوی را اساس برتری انسانها دانست (ان اکرمکم عندالله اتقاکم) و تاکید زیادی روی رفتار انسانها با یکدیگر کرد. اسلام میوه صلح را در سینه ها کاشت. و ثمره آن عاطفه و محبت بین انسانها بود. و این محبت و ثمره صلح به جای رسید که دیگر فقط مسلمان به مسلمان محبت نمیکرد بلکه به اقلیت های مذهبی مانند مسیحی و غیره نیز احترام می گذاشتند. (الکنانی، ۲۰۰۸)

سازمان یونسکو نیز در مقدمه اساسنامه خود به نکته ای اشاره دارد که شاید راهکارهای تئوریک برای برون رفت از جنگ و صلح باشد. "جنگ از ضمیر انسانها سرچشمه می گیرد بنابراین دفاع از صلح نیز باید در ضمیر انسان پرورش پیدا کند."

تکامل دو نوع فرهنگ اساسا نتیجه یادگیری است فرهنگ صلح و دوستی نیز نیاز به یک نوع آموزش دارد که تحت رهنمودهای ارزش صلح و حقوق انسانها ودموکراسی می باشد از همه این ویژگی ها مهمتر شکیبایی و بردباری است که نقش هسته مرکزی آموزش را دارد. بشر در رویارویی بابسیاری از چالشهای بالقوه آینده تعلیم و تربیت را به عنوان سرمایه ضروری در تلاش برای واقعیت بخشیدن در آرمانهای صلح، آزادی و عدالت اجتماعی